

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת שמיני, תשס"ה
מספר 594מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

על משמעות "יראת אלוקים"

(הערות למאמרו של ידידיה קליין לפרשת זכור "על אופיו של עמלק")

- במאמר מובאים שלושה מקומות במקרא בהם יש התייחסות ל"יראת אלוקים".
- (1) בר' כ:י-יא: "ויאמר אבימלך אל אברהם: מה ראית, כי עשית את הדבר הזה? ויאמר אברהם, כי אמרתי רק אין יראת א-להים במקום הזה והרגוני על-דבר אשתי".
- (2) בר' מב:יז-יט: "ויאסף אתם אל משמר שלשת ימים. ויאמר אלהם יוסף ביום השלישי, זאת עשו וחיו, את הא-להים אני ירא. אם כנים אתם, אחיכם אחד יאסר בבית משמרכם ואתם לכו הביאו שבר נְעֻבֹן בתיכם".
- (3) שמ' א: טז-יז: "ויאמר, בילדכן את העבריות, וראיתן על האבנים, אם בן הוא והמתן אותו, ואם בת הוא וחיה. ותיראן המילדת את הא-להים, ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים, ותחיין את הילדים".
- לדברי הכותב, המשותף בין כל הפסוקים הללו הוא ש"יראת אלוקים" מופיעה בהקשר של יחס חיובי לחלש ולזר.
- נראה לי שיש רעיון נוסף בהקשרים של "יראת אלוקים" במובאות הנ"ל והוא, שאין ייחוסה של "יראת אלוקים" נוגע דווקא לישראל, ועל פי המקרא יש ציפייה למצוא יראת אלוקים גם בין מי שאינם בני ברית.
- במקרה הראשון (בר' כ:יא) אברהם חושש מהתנהגות המצרים, מפני שאין במקום יראת אלוקים. מדבריו משתמעת ציפייה שאכן תימצא שם מידה זו, וכנראה סבר שהייתה יראת אלוקים מצויה בכנען, שהרי שם לא חשש לחיי שרה אשתו או לחטיפתה ע"י מאן דהוא.
- במקרה השני (בר' מב:יז-יט) יוסף מכריז על עצמו כאדם ירא אלוקים: "את הא-להים אני ירא", זאת למרות שבאותה שעה הוא עדיין מופיע בפני אחיו כשליט מצרי ומסתיר את זהותו האמיתית. כנראה אין בהכרזה זו כדי להחשיד אותו שמא איננו מצרי. כלומר, גם כאן ניתן לצפות בהחלט שמצרי יעיד על עצמו שהוא 'ירא אלוקים', והשומעים יקבלו זאת כדבר טבעי.
- במקרה השלישי (שמ' א: טז-יז) בסיפור המיילדות, לדעת אברבנאל (שם): "המיילדות לא היו עבריות... אבל היו מילדות את העבריות" (ראה נימוקיו במקום), "ועם היותן מצריות יראו את האלוקים". כך מופיע גם במדרש תדשא פ' כא המונה את המילדות בתוך שורה של "נשים חסידות גיורות מן הגויים", ואלו הן: ... שפרה ופועה", וכך סבור גם המלבי"ם. נשים אלו, למרות היותן מצריות שאינן שייכות למעמד הגבוה, הצטיינו ביראת אלוקים, כפי שמעיד עליהן הכתוב, עד כדי סירוב לפקודת המלך.
- המקרה הנוסף הוא, כמובן, עמלק שאליו באים בתביעה על שלא היה ירא אלוקים ויצא למלחמה נגד ישראל (לפי אותם פירושים המייחסים אליו ולא לישראל את הביטוי "ולא ירא א-להים").
- בגמרא (סנהדרין לא, ע"א) נאמר שכאשר אדם בא לבית דין של מעלה הוא נשאל סדרה של שאלות כגון אם נשא ונתן באמונה, אם קבע עתים לתורה, ועוד. ולבסוף נאמר: "ואפילו הכי אי יראת ה' היא אוצרו - הין, ואי לא - לא". כלומר, רק אם היה בעל יראת אלוקים, עומדות לו זכויותיו האחרות. בהמשך

הגמרא משול אדם כזה למי שהעלה כור חטין לעלייה ולא עירב עמו קב חומטין (אדמה לשמירה), ועל כן נאמר: "מוטב אם לא העלית".

מכאן, שאם אדם מישראל למד תורה הרבה ופלפל בה והבין אותה, ונשא ונתן באמונה וכו', עדיין אין זה מובן מאליו שתהיה בו גם יראת ה', אותה מידה שהתורה מצפה שתהיה נחלתם של איש ואישה שאינם מבני ברית! כלומר יראת אלוקים אמורה להיות מידה בסיסית ביותר, ויכול אדם מישראל להיות תלמיד חכם מופלג ומדקדק במצוות - והעיקר חסר מן הספר! עם זאת, ידוע הפסוק: "מה ה' א-להיך ש'אל מעמך כי אם ליראה את ה'" (דב' י:יב) שעליו דורשים חז"ל (ברכות לג, ע"ב): "אלו (וכי) מלתא זוטרתי היא?" וכי דבר קל הוא כ"כ להיות ירא אלוקים?

יראת אלוקים נדרשת אפוא מכל יצור אנושי באשר הוא, כמו "וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו" (מתוך תפילת ראש השנה), ויחד עם זה עלול להיות שבמקום שבו אנו מצפים ביותר למצוא יראת אלוקים - היא דווקא חסרה ו"מוטב ולא העלית"....

ד"ר דבורה אושפיזאי
רמת-גן

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע